

Uniwersytet
Wrocławski

Postępowanie karne

Strony oraz inni uczestnicy procesu karnego

Dr hab. Wojciech Jasiński
Katedra Postępowania Karnego
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytet Wrocławski

Strony i inni uczestnicy procesu karnego

1. Organy procesowe
2. Strony
3. Przedstawiciele procesowi stron
  - ❖ obrońca, pełnomocnik
  - ❖ przedstawiciel ustawy
4. Inni uczestnicy postępowania
  - ❖ quasi-strony
  - ❖ rzecznicy interesu społecznego
  - ❖ osobowe źródła dowodowe (świadek, biegły)
  - ❖ pomocnicy procesowi (protokolant, specjalista, tłumacz)
  - ❖ publiczność

Strony i inni uczestnicy procesu karnego

Strona postępowania

Podmiot działający w procesie karnym we własnym imieniu oraz mający interes prawny w określonym rozstrzygnięciu w przedmiocie tego procesu.

Strony postępowania przygotowawczego

Art. 299 par. 1 k.p.k.

Pokrzywdzony
Podejrzany

Art. 299 par. 3 k.p.k.

Prokurator **ma prawa strony** w toku czynności sądowych w postępowaniu przygotowawczym (np. postępowania w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania)

Strony postępowania jurysdykcyjnego

Strony czynne:

1. Oskarżyciel publiczny / oskarżyciel prywatny / oskarżyciel posiłkowy subsydiarny (art. 55 oraz 330 k.p.k.)
2. Oskarżyciel posiłkowy uboczny

Strona bierna:

1. Oskarżony

Pokrzywdzony

Pokrzywdzony – art. 49 par. 1 i 2 k.p.k.:

- ❖ osoba fizyczna
- ❖ osoba prawna,
- ❖ niemająca osobowości prawnej:
  - ✓ instytucja państwowa lub samorządowa,
  - ✓ inna jednostka organizacyjna, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną (np. spółka osobowa)

Pokrzywdzony

Pokrzywdzony – art. 49 par. 1 i 2 k.p.k.:

- 2) Dobro prawne danego podmiotu zostało naruszone lub zagrożone przez przestępstwo
- 3) Narażenie lub naruszenie dobra prawnego miało charakter bezpośredni

Pokrzywdzony

Orzecznictwo Sądu Najwyższego:

„Kraż pokrzywdzonych w rozumieniu art. 49 § 1 KPK ograniczony jest zespołem znamion czynu będącego przedmiotem postępowania oraz czynów współukaranych”

„Możliwa jest również taka sytuacja, w której naruszone lub zagrożone dobro prawne nie znalazło odpowiednika w opisie konkretnego czynu zarzucanego oskarżonemu w akcie oskarżenia, lecz czyn ten stanowi jeden z elementów przestępstwa ciągłego lub został potraktowany jako tzw. czyn współukarany”

Pokrzywdzony

Orzecznictwo Sądu Najwyższego:

„Zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie trafnie zwraca się uwagę, iż niektóre przepisy mają podwójny przedmiot ochrony i sam fakt skierowania przestępstwa przeciwko dobru ogólnemu nie wyłącza uznania za pokrzywdzoną osoby fizycznej, gdy jednocześnie z dobrem ogólnym również jej dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone (...). Jako najbardziej wymowny podaje się przy tym przykład zaatakowania funkcjonariusza publicznego”.

Pokrzywdzony

Fikcja prawna (art. 49 par. 3 KPK):

Za pokrzywdzonego uważa się **zakład ubezpieczeń** w zakresie, w jakim pokrył szkodę wyrządzoną pokrzywdzonemu przez przestępstwo lub jest zobowiązany do jej pokrycia.

Pokrzywdzony

Wykonywanie uprawnień pokrzywdzonego:

Za pokrzywdzonego, który nie jest osobą fizyczną, czynności procesowych dokonuje **organ uprawniony do działania w jego imieniu.**

Jeżeli pokrzywdzonym jest małoletni albo ubezwłasnowolniony całkowicie lub częściowo, prawa jego wykonuje **przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą pieczęć pokrzywdzony pozostaje.**

Pokrzywdzony

Uprawnienie do wykonywania uprawnień pokrzywdzonego:

W sprawach o przestępstwa przeciwko prawom osób wykonujących pracę zarobkową, o których mowa w art. 218-221 oraz w art. 225 § 2 Kodeksu karnego, **organy Państwowej Inspekcji Pracy mogą wykonywać** prawa pokrzywdzonego, **jeżeli w zakresie swego działania ujawniły przestępstwo lub wystąpiły o wszczęcie postępowania.**

W sprawach o przestępstwa, którymi wyrządzono szkodę w mieniu instytucji lub jednostki organizacyjnej, o której mowa w art. 49 § 2 KPK, jeżeli nie działa organ pokrzywdzonej instytucji lub jednostki organizacyjnej, prawa pokrzywdzonego **mogą wykonywać organy kontroli państwowej, które w zakresie swojego działania ujawniły przestępstwo lub wystąpiły o wszczęcie postępowania.**

Pokrzywdzony

Uprawnienie do wykonywania uprawnień pokrzywdzonego:

Jeżeli pokrzywdzonym jest osoba nieporadna, w szczególności ze względu na wiek lub stan zdrowia, jego prawa może wykonywać **osoba, pod której pieczęcią pokrzywdzony pozostaje.**

W razie śmierci pokrzywdzonego prawa, które by mu przysługiwały, moga wykonywać **osoby najbliższe**, a w wypadku ich braku lub nieujawnienia - **prokurator**, działając z urzędu.

Pokrzywdzony

Uprawnienie do wykonywania uprawnień pokrzywdzonego:

Na podstawie ustaw szczególnych, np.:

art. 39 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt

W sprawach o przestępstwa określone w art. 35 ust. 1, 1a lub 2 oraz wykroczenia określone w art. 37, a także w postępowaniu w sprawach nieletnich o czyn karalny określony w art. 35 ust. 1, 1a lub 2, prawa pokrzywdzonego może wykonywać **organizacja społeczna, której statutowym celem działania jest ochrona zwierząt.**

Podejrzany

Definicja – art. 71 par. 1 KPK:

Za podejrzanego uważa się osobę, co do której wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów albo której bez wydania takiego postanowienia postawiono zarzut w związku z przystąpieniem do przesłuchania w charakterze podejrzanego.

por. art. 313 i 314 k.p.k. oraz art. 325g KPK

Podjezrzany a osoba podezrzana

Osoba podezrzewana przez organy ścigania o popełnienie czynu zabronionego, ale której nie przedstawiono zarzutów (brak jest dostatecznie uzasadnionego podejrzenia wymaganego przez art. 313 par. 1 KPK)

- ❖ nie jest stroną procesu karnego
- ❖ ma określone obowiązki procesowe (np. art. 74 par. 3 KPK)
- ❖ przysługuje jej w pewnym zakresie prawo do obrony (np. art. 245 KPK)

Oskarżony

Definicja – art. 71 par. 2 i 3 k.p.k.

Sensu stricto:

Za oskarżonego uważa się osobę, przeciwko której wniesiono oskarżenie do sądu, a także osobę, co do której prokurator złożył wniosek wskazany w art. 335 par. 1 KPK lub wniosek o warunkowe umorzenie postępowania.

Sensu largo:

Jeżeli kodeks niniejszy używa w znaczeniu ogólnym określenia "oskarżony", odpowiednie przepisy mają zastosowanie także do podejrzanego.

Oskarżony

- 1) **Zasada domniemania niewinności (Konstytucja RP, umowy międzynarodowe, KPK)**
  - ❖ Ciężar dowodu obciąża oskarżyciela
  - ❖ Reguła in dubio pro reo
  - ❖ Prawo do nieobciążania się

- 2) **Zasada prawa do obrony (Konstytucja RP, umowy międzynarodowe, KPK)**
  - ❖ obrona materialna
  - ❖ obrona formalna

Oskarżyciel publiczny

- 1) Prokurator
- 2) Inni oskarżyciele publiczni (np. Straż Graniczna, Straż Leśna, Państwowa Straż Łowiecka)

Oskarżyciel posiłkowy

1) **Subsydiarny** (art. 55, 330 KPK)

2) **Uboczny** (art. 53-54, 56-58 KPK)

- ❖ działający obok oskarżyciela publicznego
- ❖ działający obok oskarżyciela posiłkowego subsydiarnego

Podmiot uprawniony – **pokrzywdzony, podmioty wykonujące prawa pokrzywdzonego**

Oskarżyciel posiłkowy

1) Wstąpienie w prawa:

- ❖ do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej (**termin prekluzyjny**) należy złożyć oświadczenie, o działaniu w charakterze oskarżyciela posiłkowego.
- ❖ jeśli oskarżyciel publiczny cofnął akt oskarżenia to w terminie 14 dni (**termin prekluzyjny**) od powiadomienia o cofnięciu aktu oskarżenia należy złożyć oświadczenie o przystąpieniu do postępowania w roli oskarżyciela posiłkowego

Oskarżyciel posiłkowy

2) Ograniczenie liczby oskarżycieli posiłkowych

Sąd ma takie uprawnienie, jeżeli jest to konieczne dla **zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania**.

Sąd orzeka, że oskarżyciel posiłkowy nie może brać udziału w postępowaniu, gdy bierze w nim już udział określona przez sąd liczba oskarżycieli – postanowienie jest niezaskarżalne

Oskarżyciel posiłkowy, który nie bierze udziału w postępowaniu, może przedstawić sądowi **na piśmie swoje stanowisko** w terminie 7 dni od daty doręczenia postanowienia

Oskarżyciel posiłkowy

3) Brak uprawnienia do występowania w roli oskarżyciela posiłkowego

Sąd orzeka, że oskarżyciel posiłkowy nie może brać udziału w postępowaniu, jeżeli stwierdzi, że:

- ❖ nie jest on osobą uprawnioną
- ❖ oświadczenie o przystąpieniu do postępowania zostało złożone po terminie.

Sąd wydaje postanowienie, które jest zaskarżalne

Oskarżyciel posiłkowy substydjarny

- 1) Organ prowadzący postępowanie przygotowawcze wydaje postanowienie o umorzeniu postępowania albo postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania
- 2) Pokrzywdzony składa zażalenie na to rozstrzygnięcie, a sąd rozstrzygający w sprawie uchyla postanowienie i nakazuje prowadzić postępowanie
- 3) Po przeprowadzeniu postępowania organ wydaje **ponownie** postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania albo umorzeniu postępowania. Na postanowienie przysługuje zażalenie do prokuratora nadzrędnego
- 4) W ciągu **miesiáca** (termin prekluzyjny) od doręczenia zawiadomienia o sposobie rozpoznania zażalenia pokrzywdzony wnosi substydjarny akt oskarżenia (przymus adwokacko-radcowski)

Przedstawiciele procesowi stron

- 1) Przedstawiciel ustawowy
osoba pod której stałą pieczę pokrzywdzony
pozostaje
- 2) obrońca
- 3) Pełnomocnik

Przedstawiciele procesowi stron

- 1) **Obligatoryjne zastępstwo** za pokrzywdzonego małoletniego i ubezwłasnowolnionego (art. 51 par. 2 k.p.k.) - przedstawiciel ustawowy/osoba pod której stałą pieczęć pokrzywdzony pozostaje
- 2) **Fakultatywne zastępstwo** za oskarżonego nieletniego lub ubezwłasnowolnionego (art. 76 k.p.k.) - przedstawiciel ustawowy/osoba pod której stałą pieczęć oskarżony pozostaje

Obrońca

Obrońcą może być jedynie osoba uprawniona do obrony według przepisów o ustroju adwokatury (adwokat; możliwość zastępstwa przez aplikanta adwokackiego) albo ustawy o radcach prawnych (radca prawny; możliwość zastępstwa przez aplikanta radcowskiego)

Obrońcę (maksymalnie 3) ustanawia oskarżony
- do czasu ustanowienia obrońcy przez oskarżonego pozbawionego wolności, obrońcę może ustanowić inna osoba, o czym niezwłocznie zawiadamia się oskarżonego.

Upoważnienie do obrony może być udzielone na piśmie albo przez oświadczenie do protokołu organu prowadzącego postępowanie karne.

Obrońca

Obrońca może bronić kilku oskarżonych, jeżeli ich interesy **nie pozostają w sprzeczności**.

W postępowaniu sądowym stwierdzając sprzeczność **sąd** wydaje postanowienie, zakreślając oskarżonym termin do ustanowienia innych obrońców. W wypadku obrony z urzędu sąd wyznacza innego obrońcę. Na postanowienie przysługuje zażalenie.

W postępowaniu przygotowawczym o stwierdzeniu sprzeczności orzeka **prezes sądu właściwego do rozpoznania sprawy**.

Obrońca

Obrońca może przedsięwziąć czynności procesowe **jedynie na korzyść oskarżonego.**

Czynności dokonane na niekorzyść oskarżonego są **bezskuteczne.**

Obrona obligatoryjna

W postępowaniu karnym oskarżony musi mieć obrońcę, gdy:

- 1) nie ukończył 18 lat,
- 2) jest głuchy, niemy lub niewidomy,
- 3) zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy jego zdolność rozpoznania znaczenia czynu lub kierowania swoim postępowaniem nie była w czasie popełnienia tego czynu wyłączona lub w znacznym stopniu ograniczona,
- 4) zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy stan jego zdrowia psychicznego pozwala na udział w postępowaniu lub prowadzenie obrony w sposób samodzielny oraz rozsądny.
- 5) sąd uzna to za niezbędne ze względu na inne okoliczności utrudniające obronę.

Obrona obligatoryjna

W postępowaniu przed sądem okręgowym oskarżony musi mieć obrońcę, gdy:

- 1) zarzucono mu zbrodnię.

Obrońca

Obrona z wyboru

Stosunek prawny między udzielającym pełnomocnictwa a adwokatem albo radcą prawnym regulowany jest przepisami prawa cywilnego

Obrona z urzędu

Art. 78 par. 1 KPK

Oskarżony, który nie ma obrońcy z wyboru, może żądać, aby mu wyznaczono obrońcę z urzędu, jeżeli w sposób należyty wykaże, że nie jest w stanie ponieść kosztów obrony bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny.

Obrońca

Obrona z urzędu

Art. 79, 80 KPK

Oskarżonemu, który nie ma obrońcy z wyboru w przypadku obrony obligatoryjnej należy wyznaczyć obrońcę z urzędu

Obrońca

Obrona z urzędu

Jeżeli w sytuacji określonej w art. 78 § 1 lub 1a, art. 79 § 1 i 2 oraz art. 80 KPK oskarżony nie ma obrońcy z wyboru, **prezes lub referendarz sądowy sądu właściwego do rozpoznania sprawy** wyznacza mu obrońcę z urzędu.

Na uzasadniony wniosek oskarżonego lub jego obrońcy prezes lub referendarz sądowy sądu właściwego do rozpoznania sprawy może wyznaczyć nowego obrońcę w miejsce dotychczasowego.

Obrońca z urzędu wyznaczany jest z listy obrońców.

Pełnomocnik

Strona inna niż oskarżony może ustanowić pełnomocnika.

Osoba nie będąca stroną może ustanowić pełnomocnika, jeżeli **wymagają tego jej interesy w toczącym się postępowaniu.**

Sąd, a w postępowaniu przygotowawczym **prokurator**, może odmówić dopuszczenia do udziału w postępowaniu pełnomocnika, jeżeli uzna, że nie wymaga tego obrona interesów osoby nie będącej stroną.

Pełnomocnik

Pełnomocnikiem może być adwokat lub radca prawny, radca PGRP (maksymalnie 3).

Ustanowienie – analogicznie jak w przypadku obrońcy

W kwestiach dotyczących pełnomocnika, a nie unormowanych przez przepisy Kodeksu postępowania karnego, stosuje się odpowiednio przepisy obowiązujące w postępowaniu cywilnym.

Pełnomocnik

Pełnomocnik z urzędu

Osoba uprawniona do wyznaczenia pełnomocnika,

która nie ma pełnomocnika z wyboru, może żądać, aby wyznaczono jej pełnomocnika z urzędu, jeżeli w sposób należyty wykaże, że nie jest w stanie ponieść kosztów obrony bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny.

Na wniosek strony innej niż oskarżony, która nie ma pełnomocnika z wyboru, prezes sądu, sąd lub referendarz sądowy wyznacza w **postępowaniu sądowym** pełnomocnika z urzędu – **tzw. prawo ubogich (odpowiednie stosowanie art. 78 KPK)**

Możliwe jest wyznaczenie pełnomocnika w celu dokonania określonej czynności procesowej.

Quasi-strony

1) Pokrzywdzony w postępowaniu jurysdykcyjnym

Uprawnienia:

- udział w posiedzeniu albo rozprawie (art. 341 par. 1, 343 par. 5, 354 pkt 2, 384 par. 2 KPK)
- przesłuchanie w roli świadka w pierwszej kolejności (art. 384 par. 2 KPK)
- złożenie wniosku o orzeczenie obowiązku naprawienia szkody (art. 49a KPK)
- sprzeciwienie się wydaniu wyroku w trybach konsensualnych (art. 343 par. 3a, 387 par. 2 KPK)

Rzecznicy interesu społecznego

- 1) Przedstawiciel społeczny (art. 90-91 KPK)
- 2) Prokurator Generalny (art. 328, 521 KPK)
- 3) Rzecznik Praw Obywatelskich (art. 521 KPK)
- 4) Rzecznik Praw Dziecka (art. 521 KPK)
- 5) Prokurator jako rzecznik interesu społecznego (strażnik praworządności) – np. art. 51 par. 1 KPK.
- 6) Organy kontroli państwowej (art. 49 par. 4 KPK)